

קידוש השם

הרב שמחה הכהן קוק - הרב הראשי לעיר רחובות

דברי התורה המעטים הנאמרים ומלוקטים בזה הם נר לנשמה קדושה וטהורה, אשר הוסיפה על קדושה בהריגה שנהרג על קידוש ה' בידי מרצחים, הלא הוא האי גברא רבה הרב הגאון רבי שלמה אליהו רענן הי"ד. ויהי רצון שיקויים בנו "נשלמה פרים שפתינו" והקב"ה יאמר לצרותינו די, ולא יצטרכו לברכה יקרה זו בפועל בעה"ת.

הגמ' בסנהדרין ע"ד. א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק נימנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עבור ואל תהרג, יעבור ואל יהרג, חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים, ודין ע"ז נלמד מהפסוק: "ואהבת את ה' אלקיך... ובכל נפשך" אפילו נוטל את נפשך.

פורענות הבאה על ישראל, שהגויים מכים ורומסים אותנו, אע"פ שאין לנו ברירה שלא כמו בזמן אבותינו הקדושים שמסרו נפשם על קידוש ה', ועמדו בנסיון וקדשו שמו של השי"ת בדמם בנפש ילדיהם ומשפחותיהם אשריהם ואשרי חלקם.

אך גם בהרמסינו ע"י אוה"ע בלא ברירה, קידוש שמו ברבים הוא עצם הריגת יהודי בגלל היותו מעם ה', עליהם נאמר: "אספו לי חסידי, כרתי בריתי עלי זבח" (תהילים ז', ה') ובזמן מסירות הנפש להריגה כך קידוש ה' הוא ע"י ההוכחה שאין כח היכול לנצח את ישראל ולהעבירו מדבקתו בהשי"ת בשום שכנוע שבעולם, אלא ליטול נשמתנו. וכיון שנהרגו שלא כדין קרוין "עבדך"! עבדי ה' והוי להו כפרה כדברי הגמ' בסנהדרין מ"ז.

ומי שבא לידו הרי זה מקיים מצוות עשה של ונקדשתי בתוך בני ישראל.

וכלשון הרמב"ם פ"ה ה"א מהל' יסודי התורה.

"כל בית ישראל מצווין על קידוש השם הגדול הזה, שנא' ונקדשתי בתוך בני ישראל, ומוזהרין שלא לחללו, שנא' ולא תחללו את שם קדשי".

ברכת קידוש השם ברבים

איתא בשל"ה הק' שער האותיות סוף אות א', נ"ז.

"ונראה בעיני מי שבא לידו קידוש השם, ומקיים מצות עשה בונקדשתי בתוך בני

ישראל שמפורסם לעשרה בני ישראל, אז קודם שיהרגוהו, יברך בשמחה" ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו, לקדש שמו ברבים" כדין הרבה מצוות עשה שמברכין על קיומן".

ומקורו בתוספתא בברכות פ"ז העושה מצוה, צריך לברך לפניו, ואף שיש מ"ע רבות שאין מברכין עליהם, נאמרו בהם טעמים. ואומר השל"ה הק' "ואין טעמים האלה שייכים למ"ע של "ונקדשתי".

בדברי הרשב"א בתשובה ח"א תשובה י"ח, וכן באבודרהם, תפילות חול, שער ג', מובאים הכללים על איזו מ"ע מברכים ועל איזו אין מברכים כגון על מצות ושפטתם צדק - אין מברכין, אע"פ שמ"ע היא.

וכן צדקה, מעשר עני לעני, ומשמח גר יתום ואלמנה ברגל ועוד, בכל אלה, אם בעלי הדין יתרכו ביניהם, אין מ"ע של ושפטתם צדק. וכן אם לא יקבלו עליהם הדין, וכן המצוות שזכרנו, אם ימחלו או ימנעו אין מ"ע של צדקה ואין מ"ע של מתנות עניים וכו', אך כל זאת אינו שייך למ"ע של "ונקדשתי".

ואין לומר כי אין ברכת קידוש ה', כי אולי יחזור המעליל ויפטרנו, וכדברי הרשב"א והאבודרהם במ"ע של ושפטתם צדק. אומר על כך השל"ה הק' כי אין זה שייך למצוות קידוש ה', אשר מתקיימת על ידי ישראל: דאטו אם יעשה לו הקב"ה נס וינצל כמו שניצולו דניאל וחבריו, אטו לא קיים מצות "ונקדשתי", כי תיכף כשמסר גופו להריגה, קידש השם בתוך בני ישראל".

מה שדקדק השל"ה הק' דמצות ונקדשתי בתוך בני ישראל, היינו "שמפורסם לעשרה בני ישראל", מבואר בהמשך דבריו שם ד"קידוש השם... כשהגוי מכוין להעביר את היהודי על דת, והדבר הוא בפרהסיא, ופרהסיה היינו עשרה מישראל".
ואם מתכוון להעבירו על דת, יקדש את ה' אפילו על דבר אשר הוא מנהג בעלמא בישראל.

ובפרהסיה "אין הפירוש דוקא כשיש במעמד זה עשרה בני אדם ורואים, שאז הקדושה לעיני בני ישראל, אלו העשרה הרואים. אלא אפי' אינם רואים, והענין הוא במקום סתר, שאין אלו העשרה שם במעמד, רק שהדבר מפורסם לעשרה, נקרא בתוך בני ישראל".
וכן פסק הש"ך ביו"ד ס' קנ"ז סק"ד והביא גם השל"ה וגם הש"ך אותה ראייה, והראיה היא מגמ' בסנהדרין ע"ד: "והא אסתר פרהסיא הואי". ומהי קושית הגמ', "דלמא בשעה שנלקחה, לקחו אותה בשעה שלא היו באותו מעמד עשרה מישראל?" ומתרץ: "מאחר שהדבר היה מפורסם אף על פי שלא נראה, נקרא בתוך בני ישראל".

האם מברכים על מצוה שאין חובה לאדם להדר אחריה לעשותה?

כי המצוות עליהן מברכים, תפילין, מילה, סוכה, לולב וכו' מצוה להדר לעשותן. אך יש מצוות שאין חוב להדר אחריהן לעשותן, כגון לקט שכחה ופאה. אין חיוב לאדם לרכוש

קרקע כדי לקיים לקט שכחה ופאה, אלא אם יש לו שדה חייב בהן ואם לאו אינו חייב. וכן אין חוב לאדם להכניס עצמו לחיוב קידוש ה'. אם יוכל לברוח יברח, או אם יוכל לתת כל הון ביתו, יתן, ולא יהרג.

ולכאורה, אין פשוט דבר זה דמצינו גם במצוות קידוש ה', להדר אחרי מצוה זו כדאמר ר' עקיבא ברכות ס"א: "כל ימי הייתי מצטער מתי יבא פסוק זה לידי ואקימנו." ובכל נפשך" אפילו נוטל את נשמתך. אמרתי, מתי יבא לידי ואקימנו."

והרי בודאי שאין חובה להכניס עצמו לקידוש ה', אלא אם יוכל לברוח יברח. אלא נפשו של ר"ע היתה חושקת שתבא המצוה לידו באופן שיהא מוכרח לקיימה.

ומסקנת השל"ה היא, כי למרות כל הסברות דלעיל, אעפ"כ חייב בברכה זו "איך לא נברך על הקדושה עצמה". בגוף ברכה זו של "מקדש שמו ברבים" מובא בתוס' ברכות מ"ו. ד"ה כל ובטור או"ח ס' מ"ו, "שמברכים על אתה הוא עד שלא נברא העולם וכו', ברוך אתה ה' מקדש את שמך ברבים, ונתקנה ע"פ הירושלמי שגזרו שמד שלא לקרא שמע, וקראו, ונתבטלה הגזירה. וחביב לנו זה שאנחנו מברכין עליו".

ובל' הרמב"ם לא נזכר שם ה' בברכה זו וביאר הב"ח בס' מ"ו בסוף כי "כיון שלא הוזכרה ברכה זו בתלמוד בבלי, אין לה דין ברכה, אלא יאמרוה בלא שם ומלכות". וסיים דבריו "וכך ראיתי מן המדקדקים, מיהו לא יורה כן לאחרים ולא ישנה הסידורים" עכ"ל הב"ח.

והשל"ה הקדוש פסק בענין זה דאפי' לשיטת הרמב"ם וכן נוהגים הספרדים, וכן בנוסח ספרד שלא לחתום בשם ומלכות:

"מ"מ לכולי עלמא, באם בא קידוש השם לידו שהוא מקדש, יברך.

בפרט, כי חביבה מצוה זו מכל מצוות עשה שבעולם, וכל הברכות תלויות בקדושה, כי כן נוסח הברכות וקדשנו. ואיך לא נברך על הקדושה עצמה!!!"

וכן הביא את תשובת המקובל הרב מנחם מרקאנטי דיני תשובה סימן ע', וכה דבריו: "המקדשים את השם, חייבים לברך על קידוש השם, הנכבד והנורא, כיון דהיא מצות עשה מדאורייתא. דכתיב, ונקדשתי בתוך בני ישראל" עכ"ל. ואומר השל"ה הק' "ושמחתי כי כוונתי לדעת הגדול".

ונוסיף "מעשה רב" לענין קיום הברכה בעת מסירות נפש על קידוש ה'. מובא, כי בשעה שהוצא להריגה רבי אברהם גר הצדק, המכונה גרף פוטוצקי, הגיע למקום ההריגה בעל יסוד ושורש העבודה, ובירך עמו את הברכה, אקב"ו לקדש את שמך ברבים. והגה"צ הנ"ל ענה אחריו אמן על ברכתו. ומעשה רב הוא זה לדינא דהשל"ה הק'.

"בקרוב מום לא ירצה"

ובתשו' הרשב"א ת"א ס' נ"ה כתב על הפסוק בתהילים "כי עליך הורגנו כל היום". "וכי אפשר ליהרג בכל יום, אלא שבכל יום אנו קוראים קריאת שמע בכל נפשך

ומסכימים על כך, הרי הוא כאילו הורגנו באותה שעה עליו יתברך. כי כל המסכים כאילו עשאו. עכ"ל.

ומקור דבריו, בזה"ק ח"א דף קכ"ד: "המוסר עצמו למיתה בעבור קדושת השם ועושה במחשבתו הסכמה חזקה בעת קבלת עול מלכות שמים, ואהבת את ה' בכל נפשך, אפילו נוטל את נפשך אז הוא כאילו היה הדבר בפועל ונחשב כעקידת יצחק, ובתנאי שיהי' צדיק בכל דרכיו, כי בקרבן, מום בו לא ירצה".

ומובא הזוה"ק בסוף אות א' בשער האותיות בספר השל"ה הק', והוסיף ואמר "ואני תקנתי תפילה נאה על זה, שיתפלל האדם שיעזרהו הקב"ה לקדושת שמו".

וזה נוסח התפילה שכתבה במסכת תמיד אות ק"ל:

אתה קדוש ושמך קדוש, וקדושים מקדושי ישראל הקדושו, וקדשו ויקדושו שמך, לסבול סקילה שריפה הרג וחנק וכל עינויים קשים ומרים, בעבור קדושת שמך ובעבור הצלת אומה ישראל. אנא האל הקדוש, באם יהיה רצונך להביא אלי נסיון, קדשני וטהרני, ותן במחשבתי ובפי, לקדש את שמך ברבים, כמו שעשו הקדושים עשרה הרוגי מלכות, ואלפים ורבבות מקדושי ישראל, כי אתה ה' אלהי אתה ידעת מצפון לבי, כי הנני מוכן ומזומן למסור את עצמי ובשרי וגידי ודמי וחלבי לארבע מיתות ולכל העינויים הקשים והמרים שבעולם בעבור יחודך, כי אתה ה' אלהינו ה' אחד האמיתי. ובעבור תורתך הקדושה תורת אמת שהיא אחרית ונצחיית, ובעבור עמך ישראל גוי אחד בארץ גוי קדוש וטהור, ענני ה' ענני, ויתגלגל קדושה על ידי. דיין אמת ושופט צדק, למדוני חכמינו ז"ל (ש"ת מהר"ם מרוטנברג סי' תקי"ז בשם היכול, וכן הוא בכל-בו הל' יוה"כ) המוסר את עצמו בלב שלם לקדושת שמך, אז אין מרגיש הצער הגדול. אמנם, אי אפשר בתקנת חכמים הנזכר לעיל, יהיה מה שיהיה, רק היה תהיה עמדי, שלא יעכבוני הצער מלהיות מחשבתי דבוקה בך, ואהיה שמח בלבי בעת היסורין, ותוסף בפי כח הדיבור לדבר ולקדש בחכמה ובתבונה ובדעת ברבים גלוי ומפורסם לכל, ונקני מחטאי ועונותי ופשעי, ותן חלקי עם הקדושים הדבוקים בקדושתך, יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך וכו'.